

УДК 7.071.2+78.078.68:378.015.3

Ірина ГАВРАН

м. Київ

Yarynka.77@mail.ru

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ КРИТЕРІЮ «МІРИ ПРОЯВУ АКТИВНОГО НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕМПАТІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті представлені результати дослідження стосовно сформованості критерію «міри прояву навчально-пізнавального ставлення до диригентсько-хорової діяльності» педагогічної емпатії майбутніх учителів музики. Акцентовано увагу на те, що змістовно-стрижневим аспектом у диригентсько-хоровій діяльності є виявлення активного особистісного ставлення студентів до обраної професії. На основі теоретико-методологічного аналізу було визначено, що здатність до педагогічної професії пов'язана з присутністю педагогічних здібностей особистості та формування педагогічної емпатії є невід'ємною частиною розвитку творчої особистості майбутнього вчителя музики як керівника хорового колективу.

Ключові слова: діагностика, педагогічна емпатія, майбутній вчитель музики, керівник хорового колективу, активне навчально-пізнавальне ставлення, диригентсько-хорова діяльність.

Розбудова сучасної національної системи освіти спонукає до пошуку і впровадженню інноваційних підходів, форм і методів роботи зі студентською молоддю які б відповідали професійним та творчим якостям щодо розвитку фахової майстерності студентів як майбутніх учителів музики. У зв'язку з цим, вагомого значення набуває професійно-налагоджена робота керівника, яка в процесі спільної творчої діяльності зі студентами сприяє прояву активного навчально-пізнавального ставлення до диригентсько-хорової діяльності, що в свою чергу, впливатиме на формування педагогічної емпатії майбутніх учителів музики – зокрема та на організацію хорового процесу у цілому.

Здатність особистості до педагогічної професії пов'язана з присутністю педагогічних здібностей особистості. У різних підходах до структури педагогічних здібностей робляться спроби науковців визначити специфіку педагогічної діяльності з різних точок зору, однак більшість дослідників (Ф. Гоноболін, Н. Кузміна, Р. Хмелюк та ін.) погоджуються з тим, що ці здібності виступають проєкціями певних рис особистості, що відповідають педагогічній професії. Серед таких особистісних якостей виокремлюється емпатія, що виражається у проникливості. Всякий прояв емоційної активності дитини по суті є співпереживанням, співчуттям, внутрішнім сприянням, розглядається в рамках єдиної проблеми емпатії. Психолого-педагогічні дослі-

дження вказують, на те що «глибоко знати й розуміти ми можемо лише двох-трьох осіб; більш чи менш успішно орієнтуватися в поведінці приблизно десяти осіб, стосовно інших вступають у дію «еталонні стереотипи» [5, 45].

Специфічні ознаки формування емпатії у професійній діяльності педагогів висвітлені у працях Т. Василюшиної, Л. Виговської, О. Рудницької, Т. Стратан, яка проявляється і формується в ситуаціях діалогічного спілкування.

Визначаючи даний феномен, науковець Н. Гузій говорить про емпатію як про здатність емоційно відгукуватися на дитячі почуття й переживання, розподіляти інтереси, ставати на місце учнів шляхом емоційної ідентифікації у формі співпереживання [3, 65]. Досліджуючи професійні якості особистості вчителя, Ю. Кулюткін наголошує, що «емпатія – здібність розуміти внутрішній світ іншої людини і навіть проникати в її почуття, відгукнутися на них і співпереживати з цією людиною» [4, 19–26]. На думку І. Сергєєва, емпатія – педагогічно значиме явище якості особистості, та є не допустимим: уникати контактів, вважати недоцільним проявлення інтересу до інших людей, спокійно ставитися до переживань та проблем інших особистостей; якщо вчитель, виявляючи емпатію до дитини, проєктує власні якості: недоліки, звички, власний емоційний досвід, установки, міфи, – емпатія дає спотворену картину внутрішнього світу дитини [6].

Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження вищезазначених науковців.

Зазначимо, що термін «діагностика» (походить від грецьких коренів «діа» і «гнозис») тлумачиться як «розпізнавальне пізнання» [2, 25] і широко використовується у педагогічних дослідженнях, зокрема у дослідно-експериментальній роботі.

У процесі проведення дослідної роботи було поставлено наступні завдання:

- простежити за механізмом формування педагогічної емпатії студентів в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін;
- апробувати методи, що сприяють реалізації поставленої мети щодо формування педагогічної емпатії майбутніх учителів музики.

Методична робота з формування педагогічної емпатії студентів передбачала певну поетапність та мала таку послідовність педагогічної роботи даного напрямку:

- перший етап – *підготовчо-коректуючий*;
- другий етап – *індивідуально-самостійний*;
- третій етап – *творчо-діяльнісний*.

Експериментальна апробація розробленої методики проходила у зі студентами, які навчалися на II–IV курсах музично-педагогічних факультетах вищих навчальних закладах України. Експеримент відбувався у природних умовах навчального процесу і охопив 74 студентів, з яких 38 осіб становили експериментальну групу, 36 студентів склали контрольну групу [1].

Використовуючи розроблену поетапну методику з формування досліджуваного феномену, ми вважаємо за потрібне зупинитись саме на першому (підготовчо-коректуючому) етапі педагогічної роботи даного напрямку, який був спрямований на формування педагогічної емпатії студентів з огляду на мотиваційно-ціннісний компонент. Завдання педагогічної роботи цього етапу передбачало ознайомлення студентів зі специфікою досліджуваної дефініції, а також накопичення сфери знань у галузі хорового мистецтва, зокрема у диригентсько-хоровій діяльності.

Ці методологічні аспекти і зумовили вибір теми та становлять мету нашого дослідження, яка полягає у діагностиці рівнів сформованості педагогічної емпатії майбутніх учителів музики, а саме у визначеності критерію навчальної діяльності студентів, яка має сприяти покра-

щенню диригентсько-хорової підготовки майбутніх фахівців. Доцільно зауважити, що реалізація першого етапу експериментального дослідження відбувалася на індивідуальних заняттях з хорового диригування та хорового класу.

Виходячи з того, що формування педагогічної емпатії відображає собою складне психологічне явище розвитку особистості майбутнього вчителя музики, мотивація якого спонукає до практичної реалізації у диригентсько-хоровій діяльності та виступає сукупністю зовнішніх і внутрішніх умов його активності, на початку формування експерименту, з метою з'ясування загальної обізнаності студентів щодо категорій інтерпретації, рефлексії, ідентифікації та уявлення ми застосували метод *письмового опитування*. На цьому етапі, ми запропонували майбутнім фахівцям надати власну характеристику щодо досліджуваної дефініції.

За результатами письмового опитування – 64% із загальної кількості учасників досить зрозуміло формулюють запропоновані поняття. І тільки 36% допускають неточності у висвітленні запропонованих категорій та неповно розкривають смислову характеристику. Проте, хоча більшість студентів і розуміють перераховані дефініції, але серед опитуваних спостерігається необізнаність та не розуміння стосовно визначеного феномену «*педагогічна емпатія майбутнього вчителя музики*»: так 58% опитуваних в недостатній мірі визначають сутність даної дефініції, середній бал склали – 35% студентів, та студенти які розуміють сутність даного феномена та надали чітку відповідь на дане запитання склали лише – 7% респондентів [1].

Проведене письмове опитування дозволило нам з'ясувати рівень обізнаності та розуміння майбутніх учителів музики стосовно категорій, що становлять основну складову сутності досліджуваного феномена та спрямувати подальшу експериментальну методику на формування компонентів педагогічної емпатії студентів в процесі диригентсько-хорової підготовки.

Так, перший етап – *підготовчо-коректуючий* дослідно-експериментальної роботи був спрямований на формування педагогічної емпатії студентів з огляду на мотиваційно-ціннісний компонент стосовно міри прояву активного навчально-пізнавального ставлення до диригентсько-хорової діяльності студентів.

Метою першого етапу є ознайомлення індивіда із специфікою досліджуваної дефініції, а

також накопичення сфери знань у галузі хорового мистецтва зокрема у диригентсько-хоровій діяльності.

Педагогічна робота на даному етапі передбачала вирішення наступних завдань:

- розвиток потреби студентів в отриманні нових знань у галузі музично-педагогічної освіти;
- спонукання майбутніх фахівців до активної навчально-пізнавальної діяльності у системі диригентсько-хорової підготовки;
- стимулювання інтересу студентів до хорового мистецтва та усвідомлення необхідності набуття теоретичної бази для формування диригентських навичок та умінь.

Процес експериментальної роботи першого етапу проходив у традиційних формах організації навчально-виховного процесу, а саме: на індивідуальних заняттях з хорового диригування та хорового класу.

Так, відзначаючи мотиваційно-ціннісний компонент провідним у системі диригентсько-хорової підготовки студентів, на першому *підготовчо-коректуючому* етапі приділялася увага мотиваційній стороні навчальної діяльності як ціннісного аспекту диригентсько-хорового процесу. З цього приводу доцільно зазначити, що трактуючи мотивацію як найвагомішу властивість свідомості, як стан і процес із різноманітними функціями, типами, структурою, слід звернути увагу на те, що вона пов'язує особистісну діяльність та діяльнісну сфери спонукань майбутнього фахівця до виконання практичної діяльності. Відповідно, продуктивність цієї діяльності забезпечуватиметься не тільки фаховими здібностями, інтелектуальними можливостями, набутими знаннями та досвідом, а й детермінується структурними та якісними характеристиками професійної мотиваційної спрямованості як логічного центру особистісної сфери майбутнього вчителя музики як керівника навчального хорового колективу [1].

На стадії підготовки майбутнього вчителя музики до педагогічної діяльності відбувається ознайомлення індивіда зі специфікою диригентсько-хорової роботи, тому педагогічна робота була спрямована на впровадження *діалогічних методів навчання*: пояснення, розповіді, обміну думок, що сприяло створенню можливості для студентів висловлювати власні судження та приймати спільні рішення для вирішення навчально-проблематичних ситуацій у диригентсько-хоровій діяльності.

На індивідуальних заняттях з диригування проводилася навчально-роз'яснювальна робота викладача про значення хормейстерської роботи у фаховому забезпеченні диригентсько-хорової підготовки вчителя музики як керівника навчального хорового колективу. У зміст бесід про важливість диригентсько-хорової підготовки студентів, для розвитку рівня фахової компетентності та професійного росту, одночасно закладались основи активізації комунікативних умінь та навичок, естетичної поведінки, культуро-відповідності тощо. Ефективність запропонованої педагогічної роботи сприяла встановленню міжособистісної контактної взаємодії між викладачем та студентом, що впливала на формування здатності студента до педагогічної емпатії побудованої на принципах гуманізації, позитивного емоційного тону та індивідуалізації у навчальній діяльності.

Фактором, що посилював би прагнення майбутніх фахівців в потребі отримувати нові знання та навички у галузі диригентсько-хорової підготовки, було включення до навчальної програми цікавих, яскравих за змістом та в емоційно-образному та жанровому плані хорових творів. Враховувалися також бажання студентів у виборі запропонованих музичних зразків, що супроводжувалося *презентацією* (ілюстративним показом) викладача. Педагогічні дії цього етапу забезпечували захоплення студента емоційним та художнім змістом навчально-репертуарних творів, що сприяло подальшому виникненню бажання та ціннісного ставлення до диригентсько-хорового зростання. Педагогічна робота включала ознайомлення студента з навчальним хоровим репертуаром та принципами його підбору (у відповідності до вимог та можливостей вокально-хорової майстерності навчального хору). Репертуар складався з хорових мініатюр й творів крупної форми (а капелла і з супроводом) різних стилів і жанрів з врахуванням особливостей національної та світової музичної культури.

До змісту завдань на цьому етапі, були впроваджені наступні види педагогічних роботи: навчальні рекомендації щодо самостійного розучування нових зразків хорової музики; самостійний пошук доцільно-хорових вправ для подальшого їх використання у практичній діяльності із хоровим колективом; підготовка анотацій до вивчених хорових творів, що включали відомості та вивчення праць автора хорового

зразка, детального розбору вокально-хорового аналізу та виконавського плану, тощо.

Професійна підготовка студентів до диригентсько-хорової діяльності, а саме: відвідування індивідуальних занять з хорового диригування, спонукало вироблення у студентів готовності до роботи з хором колективом, активної участі в хоровому процесі (колективні форми роботи) та їхньої адаптації в ролі керівника хорового колективу. На власному педагогічному прикладі викладач демонстрував послідовність виконання практично-творчих завдань. Специфіка педагогічної роботи полягала у тому, щоб зацікавити, активізувати та спрямувати студентів до подальшої диригентсько-хорової практичної діяльності. Майбутнім фахівцям пропонувалося привертати увагу колективно-творчій співпраці викладача з учнівською аудиторією, що впливало б стійкому становленню професійної позиції особистості студента, направлену на зовнішні приклади керівника та сприяло формуванню емпатогенних стереотипів у подальшій практичній діяльності із хором навчальним колективом.

Розвиток потреб в отриманні нових знань вимагав певної концентрації від студентів на підготовчо-коректуючому етапі навчально-пізнавального процесу. Тому на цьому етапі педагогічної роботи ми використали метод *спонукання* до активної реалізації у необхідності активізації навчально-пізнавального процесу, що сприяло цілеспрямованому поглибленню знань для професійного становлення особистості студента як керівника хорового колективу. Запропонована педагогічна форма роботи передбачала відвідування студентами концертів за участю видатних професійних хорових колективів та майстер класів диригентів з ціллю подальшого власного професійного зростання тощо. На цьому етапі увага викладачів була спрямована на розвиток пізнавальних потреб студента, що, підвищувала рівень цікавості, активності та інтересу до хорового мистецтва. Зацікавленість студентів диригентсько-хоровим процесом сприяла визначенню напрямів хорової роботи, ознайомленням з концертною діяльністю, рівнем навчально-виконавських досягнень навчального студентсько-хорового колективу та системою контролю за якістю навчання. З цією метою студентам пропонується методична, музикознавча, педагогічна література для самостійного опрацювання та у формі педагогічної підтримки викладача [1].

Доцільно зауважити, що важливим завданням викладача на всіх етапах педагогічної роботи було досягнення внутрішнього стану вихованців, спробою до проникнення його проблемами у виховному процесі та намаганням задавати «позитивний тон» заняттям, який сприятиме результативності у навчанні студентів. Особливого значення набуває налагодження особистісного стилю взаєностосунків між викладачем та студентом, для якого характерна тактовність, толерантність, контактність, повага та справедливість до особистості студента поєднана із вимогливістю та компетентністю викладача, що сприяє виникненню почуття поваги, довіри до викладача та активації бажання навчатися, прагнути поглиблювати свої знання. Цей педагогічний процес становить безумовне «прийняття» студента як особистість, незалежно від рівня його музично-професійної підготовленості. Адекватна оцінка навчальних результатів та психолого-педагогічна підтримка поєднана із компетентністю та професійністю викладача сприятиме мотиваційній спрямованості студентів у подальшому диригентсько-хоровому зростанні.

Так, контрольна перевірка педагогічної роботи мотиваційно-ціннісного компонента сформованості педагогічної емпатії, стосовно міри прояву активного навчально-пізнавального ставлення студентів до диригентсько-хорової діяльності показала значні відмінності якісних та кількісних показників у контрольній та експериментальній групах.

З метою вивчення провідних чинників, що відповідають активному навчально-пізнавальному ставленню студентів до диригентсько-хорової діяльності, згідно програми констатувального дослідження було проведено тестування студентів на визначення факторів стосовно виявлення інтересів студентів до диригентсько-хорової роботи на основі «Тесту на відношення до диригентської діяльності» (В. Петрушина) та ціннісного ставлення до хорового мистецтва.

За даними експериментальної роботи нами було з'ясовано, що в контрольній групі майже не простежується динаміка росту мотиваційної спрямованості щодо прояву інтересу до диригентсько-хорової роботи, що визначається розвинутою внутрішньою потребою згідно усвідомленого покликання на відміну від студентів, що входили до складу експериментальної групи.

Проведення методів контрольного письмового *опитування* та *анкетування* студентів, за

програмою констатувального експерименту показало, що студенти експериментальної групи більш свідомо відносяться до диригентсько-хорових дисциплін, прагнучи збагачувати арсенал знань та підвищують рівень обізнаності під час навчання для подальшого професійного становлення. Тоді як рівень мотиваційно-ціннісної спрямованості студентів контрольної групи більш розгалужений та не відповідає спрямованості до набуття знань та умінь, що впливає на професійне становлення студентів подальшого для використання їх у майбутній педагогічній діяльності [1].

У висновках доцільно зауважити, що контрольний зріз дозволив зафіксувати, як змінилися показники на підготовчо-коректуючому етапі формування мотиваційно-ціннісного компонента педагогічної емпатії до та після проведення експерименту між контрольною та експериментальною групами. Кількісні показники формування мотиваційно-ціннісного компонента педагогічної емпатії у контрольній та експериментальній групах подано у таблиці згідно визначеного нами критерію – міри прояву активного навчально-пізнавального ставлення до диригентсько-хорової діяльності (результати представлено у гістограмі на рис. 1, та рис. 2).

Як свідчать діагностичні дані і, динаміка формування мотиваційно-ціннісного компонента педагогічної емпатії студентів стосовно високих показників критерію та має позитивну тенденцію до зростання. Порівняння одержаних результатів у контрольній та експериментальній групах після проведення експерименту свідчить про збільшення кількості студентів, що відповідають мірі прояву активного навчально-пізнавального ставлення до диригентсько-хорової діяльності. Так, в контрольній групі майже не

простежується динаміка кількості студентів, що мають високий рівень формування мотиваційно-ціннісного компоненту педагогічної емпатії стосовно міри прояву активного навчально-пізнавального ставлення до диригентсько-хорової діяльності – позитивні зміни в межах 1,2%.

В експериментальній групі явно зросли показники високого рівня формування мотиваційно-ціннісного компоненту, так перший показник зріс на 29,8%, другий показник – на 31,6%. Низький рівень першого показника зменшився на 15,4% та другий – на 17,2%. Середній рівень означених показників критерію стосовно міри прояву активного навчально-пізнавального ставлення до диригентсько-хорової діяльності після проведення експерименту, зменшився на 14,4%.

Так, на першому *підготовчо-коректуючому* етапі дослідно-експериментальної роботи нами здійснювалась педагогічна робота яка була організована спільно з навчальною діяльністю студента. Пошуки нових форм та шляхів сприяли поглиблюванню знань та заохочували майбутніх фахівців до подальшого зростання у навчальній диригентсько-хоровій діяльності, що в свою чергу, викликало розуміння основ диригентської специфіки та хорового виконавства. З цією метою використовувалися *діалогічні* методи навчання: пояснення, розповіді, обмін думок; *презентації* (ілюстрації, показу) сутність яких полягала у обґрунтуванні навчального матеріалу, педагогічному тактовному впливі викладача на студена щодо прийняття свідомого рішення останнім в поглибленні обізнаності знань з диригентсько-хорових дисциплін; методу *спонукання* в необхідності до активізації навчально-пізнавального процесу; за програмою констатувального експерименту було проведе-

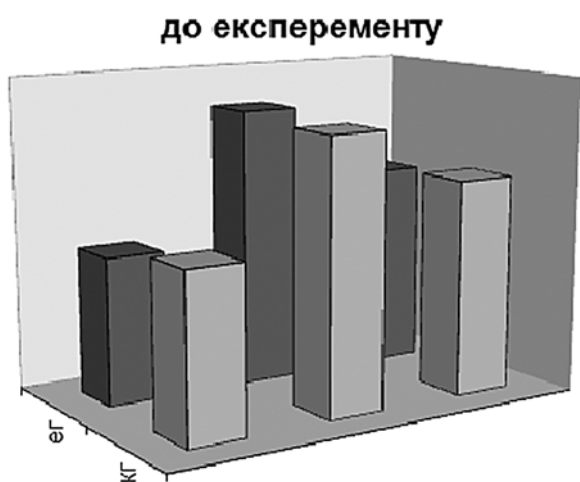

Рис. 1

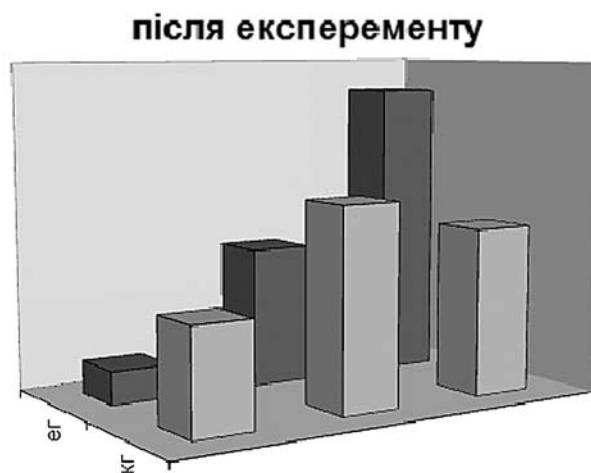

Рис. 2

не контрольне тестування та анкетування студентів для остаточного визначення свідомого відношення студентів до диригентсько-хорової діяльності. Впровадження педагогічних методів у навчальну практику передбачало використання наступних форм роботи: *навчально-виховних заходів* – (відвідування концертів та творчих зустрічей з хоровими диригентами) ознайомлення з історією хорового мистецтва, тематичних бесід, повідомлень, художнього ознайомлення з кращими зразками виконання хорових творів [1].

Отже, на першому етапі педагогічної роботи відбувалося ознайомлення студентів із специфікою досліджуваної дефініції, а також накопичення сфери знань у галузі хорового мистецтва, що підсилювало мотивацію у навчально-виховному зростанні у цілому та у підготовці майбутніх фахівців до диригентсько-хорової діяльності – зокрема, стосовно міри прояву ак-

тивного навчально-пізнавального ставлення студентів до диригентсько-хорової діяльності.

Список використаних джерел

1. Гавран І. А. Формування педагогічної емпатії майбутніх учителів музики в процесі диригентсько-хорової підготовки: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Ірина Гавран. – Київ, 2015. – 224 с.
2. Гоноболин Ф. Н. Книга об учителе / Федор Никанорович Гоноболин. – М. : Просвещение, 1965. – 260 с.
3. Гузій Н. В. Креативно-аксіологічні засади інтегративних складових педагогічного професіоналізму. / Наталія Гузій // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ, 2003. – Вип. 10. – С. 9–26.
4. Кулюткин Ю. Н. Функциональные роли учителя / Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская // Творческая направленность деятельности педагога. – Л. : НИИ ООБ АПН, 1978. – С. 19–26.
5. Лунева О. В. Психология делового общения / О. Лунева, Е. Хорошилова. – М., 1987. – С. 45.
6. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М. : Изд.-во Моск. ун-та, 1989. – 216 с.

Irina GAVRAN

Kiev

DIAGNOSIS LEVELS FORMATION CRITERION «EXTENT OF MANIFESTATION OF AN ACTIVE EDUCATIONAL AND COGNITIVE ATTITUDE TOWARD CONDUCTING CHORAL ACTIVITIES» TEACHING EMPATHY FUTURE TEACHERS OF MUSIC

The article presents the results of research on the criterion regarding «degree of existence of active academic and educational relations to conducting and choral activities» teaching empathy of future teachers of music. The attention is focused on what the main content of conducting and choral activities for future music teachers is a manifestation of the active personal relation to the chosen profession. On the basis of theoretical-methodological analysis it was determined that the ability of the pedagogical profession associated with the presence of the teaching abilities of the personality and the formation of educational empathy is an integral part in the development of creative personality of a future music teacher as the leader of the choir.

Key words: diagnostics, teaching empathy, future music teacher, the head of the choir, actively teaching and cognitive attitude, conductor and choral activities.

Ірина ГАВРАН

г. Киев

«СТЕПЕНИ ПРОЯВЛЕНИЯ АКТИВНОГО УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ОТНОШЕНИЯ К ДИРИЖЕРСКО-ХОРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ» ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЭМПАТИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ

В статье приводятся результаты исследования состояния критерия относительно «степени проявления активного учебно-познавательного отношения к дирижерско-хоровой деятельности» педагогической эмпатии будущих учителей музыки. Акцентировано внимание на то, что основным содержанием дирижерско-хоровой деятельности будущих учителей музыки является проявление активного личностного отношения к выбранной профессии. На основе теоретико-методологического анализа было установлено, что способность к педагогической профессии зависит от наличия педагогических способностей личности, а формирование педагогической эмпатии является неотъемлемой частью в развитии творческой личности будущего учителя музыки как руководителя хорового коллектива.

Ключевые слова: диагностика, педагогическая эмпатия, будущий учитель музыки, руководитель хорового коллектива, активно учебно-познавательное отношение, дирижерско-хоровая деятельность.

Стаття надійшла до редколегії 14.01.2017